

De modernisering heeft nooit plaatsgevonden

Bruno Latour

‘Waar komt die zo moderne idee vandaan dat we leven in een nieuwe tijd die met het verleden breekt? Uit een connectie, een herhaling die op zichzelf niets temporeels heeft. (Deleuze, 1968). De indruk van een onomkeerbaar verstrijken ontstaat slechts als we de cohort van elementen samenbinden die onze dagelijkse wereld vormt. Het zijn hun systematische samenhang en hun vervanging door andere, evenzeer samenhangende elementen in de volgende periode, die ons de indruk geven van een verstrijkende tijd, van een voortdurende stroom van de toekomst naar het verleden, van een trapleer zoals Péguy zegt. De entiteiten moeten tot tijdgenoten gemaakt worden door ze met elkaar in de pas te laten lopen, en ze moeten worden vervangen door andere die even keurig in het gelid staan, om te zorgen dat de tijd een stroom wordt. De moderne temporaliteit is het resultaat van een africhten van de entiteiten die zonder deze brute disciplinerende aan allerlei varianten van tijd en van ontologische status zouden toebehoren. (...)

De moderniserende vooruitgang is slechts denkbaar op voorwaarde dat alle elementen die volgens de kalender gelijktijdig zijn ook werkelijk tot dezelfde tijd behoren. Daartoe moeten ze een volledige, herkenbare cohort vormen. Dan, en alleen dan, vormt de tijd een voortdurende en voortschrijdende stroom, waarvan de modernen zichzelf tot de voorhoede en de antimodernen tot de achterhoede uitroepen.

Deze prachtige orde wordt verstoord zodra het inzicht doorbreekt dat de quasi-objecten verschillende tijdperken, ontologieën en genres vermengen. Dan zal een historische periode de indruk van een complete hutspot maken. In plaats van een mooie laagsgewijs opgebouwde stroom, krijgen we meertijds een turbulente stroom met draaikolken en stroomversnellingen. In plaats van onomkeerbaar wordt de tijd omkeerbaar. In het begin deert dat de modernen niet. Alles wat niet in de pas loopt met de vooruitgang beschouwen ze als archaisch, irrationeel of conservatief. En aangezien er antimodernen zijn die maar al te graag de reactionaire rol spelen die het moderne scenario voor hen heeft weggelegd, kunnen de grote drama's van de lichtende vooruitgang in gevecht met het obscurantisme zich, tot groot vermaak van de toeschouwers, toch ontrollen. Maar om de moderniserende temporaliteit blijvend te laten functioneren, moet de indruk van een geordend front van entiteiten

die een uniforme gelijktijdigheid delen geloofwaardig blijven. Er moeten dus niet te veel tegenvoorbeelden zijn. Als die zich ongeremd vermenigvuldigen, wordt het onmogelijk van archaïsme te spreken of van terugkeer van het verdrongene. (...)

Gelukkig dwingt niets ons vast te houden aan de moderne temporaliteit. (...)

Laten we bijvoorbeeld veronderstellen dat we de contemporaine elementen hergroeperen langs een spiraal in plaats van langs een lijn. We hebben dan wel degelijk een toekomst en een verleden, maar de toekomst heeft dan de vorm van een in alle richtingen uitdijende cirkel en het verleden wordt niet voorbijgestreefd, maar hernomen, herhaald, omwikkeld, beschermd, herschikt, geherinterpreteerd en opnieuw ingedeeld. Elementen die, als we de spiraal volgen, ver weg schijnen, kunnen heel dicht bij elkaar liggen als we de windingen vergelijken. Omgekeerd kunnen de elementen die gemeten aan de lijn van de tijd zeer recent lijken, plotseling erg ver van elkaar verwijderd zijn als we de straal van één winding volgen. Een dergelijke temporaliteit maakt het gebruik van etiketten als ‘archaisch’ of ‘voortuitstrevend’ overbodig, aangezien iedere cohort van beschikbare elementen, elementen van alle tijden in zich kan verenigen. Binnen een dergelijk kader worden onze handelingen eindelijk erkend als polytemporeel. (...)

De modernisering heeft nooit plaatsgevonden. Het is geen getijdstroom die lange tijd opkwam en op dit moment aan het keren zou zijn. Een dergelijke stroom heeft nooit bestaan. We kunnen overgaan op iets anders, dat wil zeggen: we kunnen terug naar al die verschillende entiteiten die altijd op verschillende manieren aan ons voorbij zijn getrokken.’

Bruno Latour studeerde filosofie en deed etnografisch onderzoek in Afrika en Amerika. Hij is hoogleraar aan de Ecole nationale supérieure des mines in Parijs en aan de University of California in San Diego. Latour is auteur van onder meer *Wetenschap in actie* (Amsterdam, 1988), *Wij zijn nooit modern geweest* (Amsterdam, 1994) en *De Berlijnse Sleutel* (Amsterdam, 1997). Uit het tweede werk komt het bovenstaande fragment.